

JANCZAK ŁUKASZ (1835—1918), historyk, kanonik hon. warszawski. Syn Szymona i Elżbiety z Łuczaków, ur. 17 X w Jakubowicach k. Sieradza. Do szkół chodził w Sieradzu. W r. 1857 wstąpił do Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Warszawie przy kościele św. Krzyża, a po dwóch latach złożył śluby misjonarskie (12 IX 1859). Po skończonych studiach teologicznych w seminarium św. Krzyża w Warszawie otrzymał święcenia kapłańskie (13 VII 1862). We wrześniu t. r. wyjechał do Paryża celem głębszego poznania ducha Zgromadzenia w domu macierzystym. Tam niebawem doszła go wieść o wybuchu powstania styczniowego. Jesienią 1863 r. wrócił do kraju i był przez krótki okres czasu wikariuszem przy kościele św. Krzyża w Warszawie. We wrześniu 1864 r. zamianował go wizytator misjonarzy ks. Dmochowski profesorem filozofii i j. łacińskiego w seminarium św. Krzyża. W listopadzie t. r. nastąpiła kasata zgromadzenia w Królestwie Polskim. Janczak przekazał potomności opis przebiegu kasaty, będąc jej świadkiem, w artykule: *Wspomnienia ostatnich chwil istnienia w Polsce Zgromadzenia XX. Misjonarzy w domu głównym przy kościele św. Krzyża w Warszawie* („Roczniki obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo”. R. 6: 1900 s. 11—20, oraz przedruk w „Wiadomościach Archidiec. Warszawskich” 1918 s. 253—258)¹. Po usunięciu misjonarzy u św. Krzyża, Janczak został przeniesiony na profesora seminarium duchownego św. Jana w Warszawie (1864—7).

W r. 1867 przeniósł się do Siennicy i tam był przez 37 lat prefektem i profesorem Instytutu Pedagogicznego czyli Seminarium Nauczycielskiego. Zakład ten, założony w r. 1867 miał kształcić nauczycieli rusyfikatorów. Ks. J. cieszył się jako prefekt dużym zaufaniem, uczył miłości Boga i ziemi ojczystej. Na wykładach religii przemyślał wiadomości z historii polskiej, której w instytucie nie wykładano. Przez pewien czas był nauczycielem języka polskiego. W latach 1886—96 był także administratorem parafii sienneckiej. W r. 1904 przeszedł na emeryturę. Za gorliwą pracą na polu wychowania i działalność duszpasterską otrzymał kanonię honorową kapituły warszawskiej. Władze świeckie, doceniając jego działalność pedagogiczną i społeczno-oświatową, nadały mu odznaczenia: order św. Anny, order św. Stanisława II i III klasy

¹ Niepotrzebnie przedrukowane przez ks. Fr. Smidodę w „Rocznikach” R. 40: 1937 s. 182—189. Tamże notatka biograficzna Janczaka.

oraz złoty krzyż zasługi. Z zamiłowania historyk, chociaż nie miał w tym kierunku zawodowego przygotowania, poświęcał wiele czasu pracy naukowej. Rozprawy i artykuły drukował w czasopiśmie: *Przeglądzie Katolickim, Wiadomościach Archidiec. Warszawskich, Kwartalniku teologicznym, Polaku-katoliku i in.* Był też współpracownikiem trzech encyklopedii: *Kościołnej Nowodworskiego, Podręcznej Encyklopedii Kościołnej i Wielkiej Encyklopedii Ilustrowanej.* Zamieszczał często nekrologi osób duchownych i sprawozdania z życia Kościoła w różnych periodykach. Ważniejsze prace Janczaka są następujące: *Z dziejów klasztoru księży Trynitarzy w Orszy* („Kwart. teol.” R. 3: 1904 s. 142—9, 201—13, R. 4: 1905 z. 1—2 s. 186—204, z. 3—4, s. 85—100, R. 5: 1906 z. 1—2, s. 103—109, z. 3—4, s. 192—205); *O celibacie duchownych katolickich w Polsce, rzecz napisana z powodu gorszących wypadków apostazji i ożenienia się kilku duchownych* („Przegl. kat.” R. 48: 1909 s. 337—9, 356—7, 376—7, 424—5); *Warszawa, Enc. Kość. Nowodworskiego*, t. 30 s. 250—326; *Wizytki w Polsce*, (Tamże, t. 31 s. 538—551); *Trynitarze w Polsce*, (Tamże, t. 29 s. 212—229); oraz wspólnie z ks. Zarembą: *Szpitala w Polsce* (Tamże, t. 28 s. 5—68) i in. J. zmarł 14 IV 1918 r. w Siennicy na kilka dni przed powrotem misjonarzy do św. Krzyża. Odznaczał się dobrym i szlachetnym sercem. Bogaty swój księgozbiór ofiarował misjonarzom. Pogrzeb odbył się 17 IV w Siennicy przy licznych udziale kleru i wiernych.

Bar J. i Zmarz W., *Polska bibliografia prawa kanonicznego*, T. II, Lubl. 1947 nr 866, 875, 1829, 1854, 1913 a; *Catalogus universalis cleri archidioec. Varsaviensis 1862—1919*; (Fajęcki A.) ks. A. F., *Sp. Ks. Ł. J.*, „*Wiad. Archidiec. Warsz.*” 1918 s. 174—5; *Petrzyk L.*, *Kościół Ś-go Krzyża w Warszawie*, W. 1920 s. 43, 46—7; *Podr. Enc. kość. t. 43—44, supl. I s. XLIII—XLIV*; (Gizycki J. M.) *Wołyniak*, *Notatka o niektórych naszych siedzibach trynitarzskich*, Kr. 1912, s. 4; *W służbie wsi i kraju. W setną rocznicę powstania Seminarium nauczycielskiego w Siennicy*, W. 1966 s. 22, 102—3, 192 (fot.), 296—7, 301 (wspomnienia Bronisława Gassa, Stanisława Jagodzińskiego, Jana Cudnego i Stanisława Sikorskiego); *Chodakowska E.*, *Kronika Zgrom. Sióstr Miłosierdzia w Warszawie*, rkps w Arch. SS. Mił. w W-wie na Tamce; *Catalogus seminaristarum Seminarii Interni Congr. Miss.*; *Catalogus domorum et personarum Congr. Miss.*, rkpsy w Arch. Księży Misjonarzy w Kr. na Strad. Informacje dr Zofii Dłużewskiej-Kańskiej z Warszawy.

Ks. Alfons Schletz

KORSCH (Korsz, Corsz) ANDRZEJ JAKUB (1661—1719), misjonarz, oficjał gdański, syn Fabiana i Gertrudy, ur. w Reszlu na Warmii. Dzień urodzenia jest nieznany, wiadomo tylko, że został ochrzczony 22 XI 1661. Studia filozofii i teologii odbył w kolegium jezuitów w Reszlu (od r. 1680) i w seminarium duchownym

w Chełmnie (od 1682) kierowanym przez misjonarzy. Po rocznym pobycie w Chełmnie wstąpił w r. 1683 do Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Warszawie. Śluby złożył w r. 1685. Data i miejsce święceń nie są znane. Pierwsze lata kapłaństwa spędził w Chełmnie, gdzie był profesorem i dyrektorem seminarium duchownego. W r. 1689 przeniósł się do Wilna. Pod koniec 1693 r. otrzymał nominację na superiora Księży Misjonarzy przy kościele Zbawiciela w Wilnie. Urząd superiora sprawował w latach 1694—8. Dzięki znajomości języków: polskiego, niemieckiego i francuskiego, oraz wiedzy teologicznej, K. zyskiwał powszechne uznanie. Zgodnie z fundacją rozwinął dom wileński misjonarzy pod kierunkiem Korsch'a działalność misyjną. Sam K. razem z ks. Pawłem Godquinem jeździł po misjach na północno-wschodnich rubieżach d. Rzeczypospolitej. Jego też zasługom przypisać należy konwersję rodziny Platerów z luteranizmu na katolicyzm w r. 1694. W r. 1695 rozpoczął budowę kościoła Zbawiciela w Wilnie przy ul. Subocz — przy ofiarnej pomocy rodziny Platerów, którzy „na pamiątkę i uczczenie swego nawrócenia” stali się dobrodziejami misjonarzy wileńskich. Poświęcenia kamienia węgielnego dokonał 8 IX 1695 r. wizytator misjonarzy z Warszawy ks. Michał Bartłomiej Tarło. Z pocz. 1698 r. ukończono prawie budowę i K. mógł dokonać poświęcenia świątyni. Dzięki zmysłowi organizacyjnemu K-a, fundacja domu wileńskiego pomyślnie się rozwijała. Od bpa wileńskiego Konstantego Kazimierza Brzostowskiego otrzymali misjonarze w darze ogród przy ul. Subocz. Nadto uzyskał K. jako bazę misyjną altarię Rudnesioło. W październiku 1698 r. w czasie wizytacji kanonicznej z bliżej nieznanymi powodami zrezygnował z urzędu przełożonego, opuszczając równocześnie Zgromadzenie Księży Misjonarzy — ku wielkiemu zgorszeniu konfratrów. Wkrótce potem otrzymał kanonię inflantką i probostwo w Dusiatkach. W r. 1704 przeniósł się do diecezji kujawsko-pomorskiej i został mianowany proboszczem w Lemborku. W r. 1710 otrzymał we Włocławku kanonię doktora prawa po Janie Jugowskim z zastrzeżeniem, że w ciągu roku przedłoży dyplom doktorski z tego przedmiotu. Prawdopodobnie był K. podówczas już doktorem teologii. Ok. 1710 r. został mianowany kapelanem bpa Konstantego Felicjana Szaniawskiego. W r. 1712 uzyskał od króla Augusta II probostwo Kościoła Najśw. Maryi Panny w Gdańsku. Niebawem otrzymał szereg innych godności kościelnych, jak sędziego-surogata konsystorza gdańskiego, oficjała i wikariusza generalnego pomorskiego (1712—9). Z tą ostatnią godnością łączył się tytuł protonotariusza apostolskiego. Dbały o oświatę, założył w r. 1715 mimo liczne przeszkody ze strony protestantów pierwszą szkołę katolicką w Gdańsku poreformacyjnym. Jako oficjał posiadał nadto kanonię warszawską, probostwo w Miłobądzu i administrację

kościół w Subkowach. W r. 1716 wydał na polecenie bpa Szaniawskiego do użytku kleru *Rituale Sacramentorum ac aliarum Ecclesiae caeremoniarum* (Gdańsk 1716 ss. 164), uwzględniając w swej pracy uchwały synodów polskich, zwłaszcza piotrkowskiego. Do książki dołączył *Ritus baptizandi parvulos, item copulandi et benedicendi matrimonium, ex latino in germanicum translatum iussu superiorum* (1716). K. zmarł w nocy z 16 na 17 IV, pochowany 27 IV 1719 w Sztotlandzie. Na nagrobku umieszczono napis, który stanowi charakterystykę zmarłego:

D. O. M. P[er]rill[ustr]is Rmus Dominus Dominus Andreas Corsz, canonicus Vladislaviensis, parochus officialis Gedanensis ac vicarius generalis per Pomeraniam. Adolescentiae in scholis Societatis Jesu exemplar ad probitatem juventutis. In aulis principum norma ad admirationem. Antistitis sui cor, oculus, manus, orthodoxae fidei column, ecclesiarum nitor, pupillorum defensor. Litterarum ad suam ecclesiam autor. Ubique divini honoris zelator indefessus. Tandem sanctis cogitationibus immortalus, die 17 Aprilis anno Christi 1720 (sic!), aetatis suae 59.

Jako dobrodziejowi kościoła w Walichnowach potomni umieścili w kościele parafialnym herb Korscha z dwuwierszem u dołu: Luceat aeternus, Floreat aeternum, Dilectus Corsz super Astra.

Catalogue du personnel de la Congrégation de la Mission depuis l'origine (1625) jusqu'à la fin du XVIII-e siècle, Paris 1911 s. 333; Chotkowski Wl., Rozszerzenie protestantyzmu w ziemiach polskich pod rządem pruskim w XVII i XVIII w. P. 1881 s. 94; Czaplewski P., Przeszkody w założeniu szkoły katolickiej w Gdańsku poreformacyjnym. „Roczniki Tow. Nauk. Tor.” R. 16: 1909 s. 179; tenże, Wykaz oficjalów gdańskich i pomorskich od 1467—1824, Tamże, R. 19: 1912 s. 89—91; „Danzinger kath. Kirchenblatt” 1868 s. 105; Enc. Orgelbr., T. IV s. 905 (błędnie nazywa go Carsz); Estr.; (Giżycki J. M.) Wołyńskiak, O misjonarzach w Wilnie. „Przew. nauk. i lit.” 1905 s. 749, 841—4; Tenże, Księża Misjonarze w Wilnie, Kr. 1916 s. 8—10; Jocher, III nr 6380 (błędnie Carsz); Kamocki M. A. i Parboyre, Mémoires de la Congrégation de la Mission, I. Paris 1863 s. 509—10; Księga Pamiątkowa trzechsetlecia Zgromadzenia Księża Misjonarzy (1625—1925), Kr. 1925 s. 112, 113, 173; Liedtke A., Początkowe dzieje seminarium chełmińskiego. „Nasza Przeszłość”, T. 11: 1960 s. 159, 162; Lühr G., Die Schüler des Rössler Gymnasiums. „Zeitschrift f. d. Geschichte u. Altertumskunde Ermlands”, T. XV s. 591; Mańkowski A., Kronika Walichnowska (1703—1725). „Zapiski Tow. Nauk. Tor.” R. 8: 1929—31 s. 166—7, 171; Pawelek P., Działalność Księża Misjonarzy domu wileńskiego w Wilnie i na Litwie w dawnej Rzeczypospolitej, Kr. 1930 s. 28—35; Przyalgowski W., Żywoty biskupów wileńskich, Petersburg 1860 t. III s. 70.

Arch. Diec. Chełmińskiej (Pelplin): Liber nominum et cognominum alumnorum Seminarii Externi Culmensis ab anno 1677 connotatus, w fasc.: Liber conscribendorum Seminarii Culmensis ab a. 1677, rkps Monastica, Chełmno 149; Arch. Księża Misjonarzy w Kr. na Stradomiu: Catalogus seminaristarum Seminarii Interni Congr. Miss. (1676—1864) pod r. 1683: Liber missionum ab anno quo Alexander Kotovius

praesul Vilenensis Missionarios sperabat (1686); Decreta visitationum Domus Vilenensis ab anno 1688; Arch. „Naszej Przeszłości”; Zonn A., Dom wileński Księża Misjonarzy na górze Zbawiciela, jego założenie i rozbudowa, Wil. 1938 s. 9—10 (mszpa), sygn. 110.

Ks. Alfons Schletz

KRZYŻANOWSKI STANISŁAW KOSTKA (1800—1863), misjonarz, działacz społeczny, ur. 13 XI w Nasielsku, syn Piotra i Katarzyny. Do szkół uczęszczał w Pułtusku. D. 10 IX 1820 r. wstąpił do Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Warszawie, a po dwóch latach złożył śluby. Studia teologiczne odbył w seminarium św. Krzyża. W r. 1824 otrzymał święcenia kapłańskie. Wysłany do Lublina, wykładał do r. 1832 filozofię w seminarium duchownym, oraz chwilowo teologię pasterską (1827), teologię moralną (1828) i katechetykę (1829). Oprócz zajęć nauczycielskich pełnił obowiązki kapelana więzienia, zjednując sobie zaufanie więźniów poświęceniem i gorliwością kapłańską. W r. 1832 został odwołany z Lublina do pracy duszpasterskiej przy kościele św. Krzyża w Warszawie. Wówczas zwróciła się Komisja Rządowa dla Spraw Wewnętrznych do wizytatora misjonarzy ks. Pawła Rzymskiego z prośbą, aby K. objął kapelanę więzienia w Warszawie. Obok kapelanii wyjeżdżał Krzyżanowski na misje i rekolekcje do różnych diecezji Królestwa, często w charakterze dyrektora. Spełniał także przez szereg lat urząd kaznodziei niedzielnego i świątecznego w kościele św. Krzyża. Najbardziej jednak ceniono go za jego pracę społeczną i dobroczynną. W r. 1840 objeżdżał łodzią na Wiśle w czasie powodzi razem z ks. Puławskim rodziny dotknięte klęską i wspierał je materialnie. W r. 1846 miał dochodzenia rządu carskiego za to, że w czasie poświęcenia schroniska dla ubogich i bezdomnych m. Warszawy na Dynasach szerzył „propagandę religijną”. W r. 1852/3 piastował urząd kapelana Szpitala Dzieciątka Jezus. W ostatnich dziesięciu latach swego życia był prokuratorem Towarzystwa Dobroczynności w Warszawie. W r. 1854 otrzymał za pośrednictwem Konsystorza Warszawskiego pochwałę rządu „za poświęcenie się prawdziwie kapłańskie w czasie grasującej epidemii cholery w r. 1852”. Dla swej wszechstronnej i gorliwej działalności nazywano go drugim założycielem schroniska dla bezdomnych, przeniesionego niebawem na Tamkę p. n. Domu Zdrowia lub Domu Noclegowego. Bezdomni i włóczędzy otrzymywali tam bezpłatnie lub za drobną opłatą nocleg i posiłek. A więc był na terenie Warszawy prekursorem Brata Alberta. Szczególną opieką otaczał K. wenerycznie chorych Szpitala św. Łazarza. Po ich wyjściu ze szpitala postarał się dla nich o zajęcie, a niewiasty skierował do zakładu Sióstr Magdalenek. Ponieważ odczuwał często brak pieniędzy na cele dobroczynne, K. pisy-

wał i wydawał budujące książeczki i broszury, a dochód ze sprzedaży przeznaczał na szlachetny cel. Jedną z ważniejszych książek, która doczekała się kilku wydań, jest *Lampka duszy chrześcijańskiej w pielgrzymce do wieczności zawierająca krótki wykład nauki chrześcijańskiej i nabożeństwo najzużywańsze*, W. 1843.

Krzyżanowski należał też do dobrodziejów licznych kościołów i klasztorów. W warszawskim kościele św. Krzyża odnowił własnym kosztem ołtarz Najśw. Sakramentu. Przyczynił się do odnowienia kaplicy św. Kazimierza Sióstr Miłosierdzia na Tamce i przebudowy cerkwi w Szczepreszynie, oddanej Siostrom Miłosierdzia. Klasztor PP. Wizytek w Warszawie przechowuje serce swej fundatorki, królowej Ludwiki Marii Gonzaga, oprawione w srebro staraniem Krzyżanowskiego, z następującym napisem: „Tu jest serce dnia 10 maja 1667 r. zmarłej Ludwiki Maryi Gonzagi Królowej Polskiej, opiekunki wszystkiego co było dobre i piękne, Matki sierót, Fundatorki zakonnice Nawiedzenia Najśw. Maryi Panny, XX. Misjonarzy, Sióstr Miłosierdzia w Warszawie. Pobożny widzu, westchnij do Boga za dobroczyńców naszych”.

K. zmarł w Warszawie w Szpitalu Dzieciątka Jezus po długiej chorobie 12 XII 1863 r. W pogrzebie tłumnie uczestniczyli ubodzy i „z płaczem żegnali swego dobroczyńcę”. Pochowano go w dolnym kościele św. Krzyża.

Catalogus universi cleri archidiec. Varsaviensis 1820—1864; Czajewicz F., Rys historyczny Szpitala S-go Rocha w Warszawie, W. 1872 s. 64; Enc. kośc. Nowodw. t. 30 s. 287; „Kuryer warsz.” 27 I 1842 nr 26, 12 III 1842 nr 69, 28 IX 1843 nr 256, 14 XII 1863 nr 285 (nekrolog); Petrzyk L., Kościół S-go Krzyża w Warszawie, W. 1920 s. 42, 63, 65, 66, 132; „Przegl. kat.” 17 XII 1863 nr 50 (nekrolog); (Rzymelka J.) Przed 75 laty. Z żałobnej karty zgromadzenia świętokrzyskich misjonarzy w Warszawie. „Rocznik par. św. Krzyża w Warszawie”, R. 4: 1939 s. 18—9.

Arch. Księży Misjonarzy w Kr. na Strad.: Catalogus seminaristarum Seminarium Interni Congr. Miss. (1676—1864); Catalogus domorum et personarum; Akta rozmaitych korespondencji rządowych (1841—1856), tamże spisy członków zgrom., P. II 41. Arch. „Nasze Przeszłości” — rkpsy: Catalogus sacerdotum Congr. Missionis in Polonia (1734—1860); Libellus mortuorum Congr. Miss. 1841—1870; Dorobis A., Księga do zapisywania ważniejszych wypadków w zgromadzeniu (1851—1860), s. 23, 29, 40; Michałczewski A., Uwagi niektóre ściągające się do życia śp. ks. St. Krzyżanowskiego, w fasc.: Miscellanea Warsz. sygn. 8; Kaszak E., Dzieje lubelskiego seminarium duchownego, Opole Lub. 1958 s. 142, 155 mszps; Informacje PP. Wizytek warszawskich.

Ks. Alfons Schletz

— ORZECZOWSKI JÓZEF (1819—1887), profesor seminarium, kanonik hon. kolegiaty pułtuskiej. Syn Franciszka i Barbary z Szczęśniewskich, ur. w Dembem Małym niedaleko Warszawy,

d. 13 III. D. 16 III 1836 r. wstąpił do Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Warszawie. Śluby złożył 19 III 1838. W latach 1838—1842 studiował filozofię i teologię w seminarium św. Krzyża w Warszawie. Święceń kapłańskich udzielił mu 28 III 1842 r. biskup sufragan archidiecezji warszawskiej ks. Tomasz Wieniawa Chmielewski. Mszę św. prymicyjną odprawił w kościele św. Krzyża w Warszawie 4 IV 1842 r. Dość wcześnie rozpoczął O. zawód nauczycielski. Nie mając jeszcze lat przepisanych prawem kościelnym do otrzymania święceń kapłańskich, rozpoczął w r. szk. 1840/41 wykłady z filozofii, fizyki i śpiewu kościelnego w seminarium świętokrzyskim. Do uczniów jego z tego okresu należy m. in. późniejszy kard. Ledóchowski, który w latach 1841—3 uczył na jego wykładach. W latach 1845—1853 był O. profesorem seminarium duchownego w Włocławku, gdzie uczył dogmatyki, prawa kościelnego, filozofii, historii Kościoła, katechetyki, łaciny i śpiewu. W r. 1853 dokonał obłóczyn i w roku następnym przyjął śluby swej rodzonej siostry w klasztorze PP. Norbertanek w Imbramowicach. Mowy wygłoszone przez niego i ks. Andrzeja Dorobisa ukazały się w zbiorze: *Cztery mowy miane w kościele imbramowickim PP. kanoniczek premonstratenskich S. O. Norberta podczas obłóczyn i profesji zakonnej*, W. 1855. Po trzyletnim pobycie w Warszawie w charakterze profesora seminarium świętokrzyskiego (1853—6) otrzymał nominację na superiora misjonarzy w Płocku (1856), obejmując równocześnie urząd regensa seminarium duchownego, kierowanego przez misjonarzy. W seminarium wykładał z kolei teologię dogmatyczną, prawo, teologię moralną, liturgikę i przez pewien okres fizykę. Z natury muzykalny, uczył śpiewu kościelnego z dużym pożytkiem dla alumnów. Z biegiem czasu piastował szereg urzędów w diecezji płockiej, jak sędziego delegowanego konsystorza płockiego (od 1861), cenzora ksiąg duchownych (od 1863) i egzaminatora prosynodalnego (od 1863). Po kasacie zgromadzenia (1864) O. przeniósł się na parafię. W r. 1865 otrzymał od bpa płockiego Wincentego Chościak Popieła komendę parafii dobrzyńskiej, a w dwa lata potem został na tymże probostwie instytuowany. W r. 1870 zrezygnował z parafii w Dobrzyńcu i objął administrację parafii Sobowo, gdzie zajmował się duszpasterstwem do końca 1877 r. Zwolniony przez sufragana płockiego bpa Aleksandra Gintowta z obowiązków duszpasterskich podążył za bpem Popielem do diecezji kujawsko-kaliskiej, gdzie został wikariuszem kościoła poklasztornego w Brześciu Kujawskim. Bp Popiel „oceniając zasługi i pożyteczną pracę, położone dla diecezji włocławskiej i płockiej jako profesora seminarium włocławskiego i płockiego” zamianował go 18 IX 1882 r. kanonikiem honorowym kolegiaty kaliskiej, O. zmarł w Warszawie 11 III 1887 r.

Był to kapłan inteligentny, wykształcony, kochający książkę.

Posiadał dużą znajomość muzyki i literatury pięknej. Gdy w r. 1852 Agnieszka z Wilczewskich Buflę wydała *Ostatnie rady i przestrogi dla moich uczennic* (Włocławek), ks. O. napisał wierszowaną replikę. Sam zaś wydał tomik dokumentów osobistych i wierszy o małej wartości literackiej pt.: *Wdzięczność i miłość wzajemna dla kochających i wdzięcznych czyli niektóre wspomnienia z moich lat ubiegłych na pamiątkę dla moich niegdyś uczniów seminaryjnych i bliższych członków rodziny* (Warszawa 1884).

Catalogus univ. cleri archidiec. Varsaviensis 1841—5; „Biesiada Literacka”, T. 15: 1883 s. 63; Chodyński St., Seminarium włocławskie, Włocławek 1904 s. 87—8; Orzechowski J., Wdzięczność i miłość, j.w., s. 5, 15, 18, 20, 46, 54, 100—124 (dokumenty); Programma quæstionum ex scientiis theologicis ac philosophicis in Seminario Varsav. ad S. Crucem, 1840; „Przegląd kat.” 1883 s. 74—5; Schletz A., Studia kard. Ledóchowskiego w seminarium świętokrzyskim w Warszawie (1841—1843), „Nasza Przeszłość” T. 2: 1947 s. 249—250; Arch. Księży Misjonarzy w Krakowie na Strad.; Catalogus seminaristarum; Catalogus domorum et personarum; Catalogus votistarum. Arch. „Nasze Przeszłości: Dorobis A., Księga do zapisywania ważniejszych wypadków w zgromadzeniu (1851—1860), rkps, sygn. 95.

Ks. Alfons Schletz

PUTIATYCKI ANTONI (1787—1862), teolog, syn Ignacego i Tekli ze Służewskich, ur. 30 I w Biskupicach k. Bochni. We wczesnej młodości stracił ojca. Nauki średnie pobierał we Lwowie i Tarnowie, gdzie złożył egzamin dojrzałości. Po ukończeniu gimnazjum został zarządcą dóbr Załuskich w Galicji. Interesowały go wówczas zagadnienia filozoficzne. Po krótkim pobycie u Załuskich zapisał się na Wydział Filozoficzny uniwersytetu lwowskiego. Po ukończeniu filozofii nosił się z myślą wstąpienia do służby publicznej i uzyskał miejsce w tzw. forum nobilium. Przez jakiś czas pełnił obowiązki nauczyciela w pewnym zamożnym domu. Nie zaznając zadowolenia z pracy w świecie, wstąpił w r. 1813 do seminarium duchownego w Kielcach, kierowanego przez księży komunistów ks. Holzhausera. Z Rzymu otrzymał dyspensę ab irregularitate ob defectum corporis (był bowiem garbaty). Studia teologiczne ukończył w r. 1816 i w tym samym roku otrzymał święcenia kapłańskie. Początkowo wykładał w seminarium kieleckim filozofię i historię Kościoła (1818), ale żywy jego temperament zapragnął wkrótce zmiany. Został wtedy przeniesiony na parafię w Końskim, gdzie przez kilka lat był proboszczem. Praca nad ludem nie zaspakajała jego pragnień, wzbogaciła jednak jego doświadczenie, które w dalszej pracy okazało się pożyteczne. Z Końskiego przeniósł się do Sandomierza w charakterze profesora seminarium duchownego (1821). W tym czasie zetknął się z misjonarzami, którzy widocznie wywarli jakieś głębsze wrażenie. D. 30 I 1824 r. wstąpił do seminarium internum w Warszawie przy ko-

ściele św. Krzyża. Po dwuletniej próbie złożył 31 I 1826 r. śluby misjonarskie. Pierwsze cztery lata pobytu w kongregacji, po zapoznaniu się z duchem św. Wincentego a Paulo, poświęcił pracy duszpasterskiej jako wikariusz przy kościele św. Krzyża, nadto wyjeżdżał na misje. Wolne chwile poświęcał pracy naukowej. W r. 1828 wysłał go ks. wizytator Paweł Rzymski do Poznania. Jako profesor wykładał w seminarium poznańskim do jego kasy w r. 1834. Następnie wrócił do Warszawy na profesora hermeneutyki. Równocześnie przyjął szereg funkcji w kurii biskupiej: egzaminatora księży przed jurysdykcją, oraz egzaminatora prosynodalnego. W latach 1838—1841 wykładał w seminarium duchownym we Włocławku teologię, Pismo św. i astronomię. Dalszą działalność rozwinął Putiatycki w Lublinie, gdzie wykładał w latach 1841—4 w seminarium duchownym prawo kanoniczne i wyprawę kościelną. Potem przebywał w Płocku (1844—1851), gdzie znów uczył w seminarium diecezjalnym teologii moralnej i Pisma św. a jako dyrektor zajmował się wychowaniem kleryków (1844—1846). Ostatnią placówką P-go, w której najowocniej pracował zarówno na polu naukowym, jak i pedagogicznym, było seminarium świętokrzyskie w Warszawie. Wykładał w nim już po raz trzeci (1851—1861) szereg przedmiotów teologicznych i świeckich — jak Pismo św., zwłaszcza hermeneutykę, prawo kościelne, teologię moralną i rubryki, nadto astronomię. Zamiłowania do filozofii, matematyki i astronomii towarzyszyły mu do końca życia. W starości przygotowywał do druku dawne wykłady, które stale poprawiał i uzupełniał. W r. 1861 przeszedł na emeryturę i zamieszkał w domu emerytów zgromadzenia w Łowiczu. Zmarł tamże 22 XI 1862 r., pochowany pod kaplicą prymasowską Księży Misjonarzy, a po zamianie jej na cerkiew zwłoki jego przeniesiono na cmentarz kolegiaty łowickiej.

Putiatycki ogłosił drukiem następujące prace: *Rozprawa zawierająca dowodzenie równań z trygonometrii kulistej* (Leszno 1827); *Mały katechizm dla uczniów wyznania rzym.-katolickiego w szkołach elementarnych* (W. 1835); O dużym powodzeniu książeczki świadczą liczne późniejsze wydania (1837, 1843, 1853, 1861, 1863, 1865, 1869, 1874 i 1905). Obszerniejszy katechizm przeznaczony dla nauczycieli i rodziców wydał P. w r. 1852 pt.: *Katechizm parafialny obszerniejszy wykładem rzeczy objaśniony* (W. ss. 428, 2. wyd. 1853). Inne jego książki dotyczą filozofii, astronomii i teologii, jak *Pismo o religii naturalnej i objawionej* (W. 1854 ss. 304); *Astronomia popularna* (W. 1855); *O stolikach wieszczych* (W. 1855); *Chronologia* (W. 1857). Najważniejszym dziełem P-go jest jego *Theologia moralis in usum cleri dioeciesani conscripta* (W. 1857, 2 tomy), w której częściowo odstępuje od teologów misjonarskich Colleta i Pohla, wyznających probabilioryzm, a przechyla się

w stronę probabilizmu. Wykłady z zakresu hermeneutyki biblijnej ogłosił drukiem w formie podręcznikowej pt.: *Enthridion hermeneuticae sacrae ad usum cleri junioris et archeologiae sacrae ac introductionis in libros V. et N. Foederis* (W. 1859). Rzecz ta była oparta w dużej mierze na podręcznikach Jahna i Jansensa. Dawna biblioteka misjonarzy warszawskich posiadała jeszcze dwie prace P-go w rękopisie: „Zasady filozofii” (niedokończone) i „O udoskonaleniu moralnym samego siebie”. Pod koniec swej profesury sporządził „Tellurium”, objaśniające studentom bieg ziemi i lunacje księżyca. Należał również do współpracowników „Pamiętnika rel.-moralnego”.

Archutowski J., Bibliści warszawscy w ciągu dziejów. „Wiad. Archidiec. Warsz.” 1918 s. 238; *Catalogus universi cleri archidiec. Varsov. 1834—38*; *Catalogus cleri dioec. Plocensis 1845—51*; Chodyński St., Seminarium wrocławskie, Wrocław 1904 s. 46, 85—7, 141; Dudek W., Teologiczno-moralny dorobek wrocławskiego seminarium duchownego. „Ateneum kapł.” R. 61: 1969 s. 270; Enc. kośc. Nowodworskiego, XXII s. 487—9; Estr.; Jougan A., Nauki katechizmowe w Polsce, Lw. 1903 s. 155; Kalla St., Kościół i parafia św. Krzyża w Warszawie. „Roczniki obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo”, R. 37: 1934 s. 425 (błędnie: Andrzej); Kamocki M. A. i Perboyre G., *Mémoires de la Congrégation de la Mission, Paris 1863 I s. 268—70*; Nowowiejski A. J., Płock, wyd. 2, s. 469; „Pam. relmor.” IV s. 703; Petrani A., Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku, Lubl. 1961 (wg. ind.); Pirożyński M., Zakony męskie w Polsce, Lubl. 1937 s. 179 (błędnie Andrzej); Podr. Enc. kośc. t. 33—34 s. 107—8; *Programma quaestionum ex scientiis theologis ac philosophicis in seminario Varsaviensi ad S. Crucem (1852—5)*; „Przegl. pozn.” 35: 1963 nr 1363; Puchalski F., Seminarium kieleckie, Kielce 1901 s. 63; Rosset E., *Notices bibliographiques sur les écrivains de la Congrégation de la Mission, Angoulême 1878 s. 207—8*; Wicher Wl., Wpływ św. Alfonsa Liguorego na teologię moralną w Polsce. „Aten. kapł.” T. 47: 1947 s. 5; Tenże, Nauka teologii moralnej w dawnych seminarjach misjonarskich, „Nasza Przeszłość”, T. 3: 1947 s. 171—2, 177; Wiśniewski J., Seminarium duchowne rzym.-kat. w Sandomierzu (1820—1920), Sandomierz 1926 s. 6 nlb.

Rkpsy Arch. Księży Misjonarzy w Krakowie na Strad.: *Catalogus seminaristarum; Catalogus domorum et personarum*; Arch. „Naszej Przeszłości”: *Miscellanea Warsz.*, sygn. 8; *Libellus mortuorum; Doro-bis*, Księga do zapisywania ważniejszych wypadków w zgromadzeniu (1851—60), sygn. 95; *Księgi parafialne kościoła św. Krzyża w Warszawie (lata 1825—8)*; Chodakowska E., *Kronika Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia*, rkps Arch. SS. Mił. w Warszawie; Rkps Arch. Kurii Biskupiej w Lubl.: *Seminarium Lubelskie*, Rep. 60, VIII nr 22.

Ks. Alfons Schletz

WEINREICH FRANCISZEK (1762—1829), rektor seminarium chełmińskiego, wychowawca. Ur. 5 VII w diecezji warmińskiej. Do szkół chodził u jezuitów w Reszlu. D. 4 III 1779 wstąpił do Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Warszawie, a po dwóch latach próby złożył 5 III 1781 r. śluby. Po skończonych studiach teolo-

gicznych otrzymał w r. 1785 święcenia kapłańskie. Całe życie jego kapłańskie jest związane z Chełmnem. Zaraz po święceniach objął profesurę w akademickim gimnazjum w Chełmnem. Do roku 1804 uczył filozofii, geografii, fizyki i geometrii. Równocześnie pełnił szereg innych obowiązków. Od r. 1800 był rektorem chełmińskiego seminarium duchownego, a po dwóch latach został superiorem misjonarzy chełmińskich i proboszczem przy kościele farnym, nadto komendantem szynyskim i fiszawskim. W latach 1811—21 piastował urząd najpierw wicedziekana, potem dziekana chełmińskiego, a w r. 1825 został egzaminatorem prosynodalnym. Jako dobry pedagog i organizator odgrywał dużą rolę w dziejach oświaty m. Chełmna w pierwszej ćwierci XIX wieku. W latach 1802—9 był prowizorem szkoły chełmińskiej, a przez szereg lat członkiem eforatu i dozoru szkoły wydziałowej. W r. 1816/17 dał W. projekt utworzenia kolegium szkolnego dla diecezji chełmińskiej na wzór grudziądzkiego. Miało ono mieć charakter katolicki i kształcić nauczycieli ludowych. W r. 1818 wygłosił W. kazanie w czasie konsekracji bpa Wilkrzyckiego. W r. 1822 bp Mathy przedstawił rządowi pruskiemu prezentę W-a na kanoniję chełmińską, a w r. następnym otrzymał nominację, a instalacja jego nastąpiła w r. 1824. Po roku jednak Weinreich zrezygnował z kanonii, zajmując się do końca życia pracą wychowawczą i duszpasterską. Zmarł w Chełmnem 20 IV 1829. Przez współczesnych był uważany za człowieka o liberalnych poglądach.

Ogłosił drukiem: *Wybór modlitw, które od Ś. p. Piusa VI papieża są objaśnione i wyłożone. Edycja pomnożona modlitwami porannymi, wieczornymi, do spowiedzi i Komunii św. oraz pieśniami do mszy ś.* (Kwidzyn 1803 ss. 136 in 32°). Jest to tłumaczenie z niemieckiego z „przemową do parafii chełmińskiej”; *Kazanie na pogrzebie ciała świętej pamięci J. W. Imc. Xiędza Iwona Onufrego Rogowskiego Biskupa kamaceńskiego, sufragana i archidiacona katedry chełmińskiej miane w kościele katedralnym w Chełmży dnia 30 stycznia 1806 roku przez...* Kwidzyn (b. r.) ss. 46.

Portret W-a (olejny) przechowuje się na plebanii w Chełmnem.

Catalogue du personnel de la Congrégation de la Mission, s. 626; Kamocki — Perboyre, *Mémoires*, I s. 126; Karbowski A., *Materiały do dziejów wychowania i szkół w Ziemi Chełmińskiej*. *Roczniki Tow. Nauk. Tor. R.* 7: 1900 s. 14, 20, 25, 50—51, 75—7, 103—105, 112, 116—125, 135—9; Mańkowski A., *Drukarstwo i piśmiennictwo polskie w Kwidzynie*. *Zapiski Tow. Nauk. Tor. R.* 5: 1920—1922 s. 179 n.; Tenże, *Pralaci i kanonicy katedralni chełmińscy od założenia kapituły do naszych czasów*. *Roczniki Tow. Nauk. Tor. R.* 33: 1926 s. 397 n.; Tenże, *Projekt polskiego kolegium szkolnego dla diecezji chełmińskiej 1816/17 r.* *Zapiski Tow. Nauk. Tor. R.* 7: 1926—1928 s. 320—23, 326; *Pamiętniki Jana Kantego Ludwika Grodzkiego*. *Przyczynek do historii miasta Chełmna i oświaty*, podał K. Kościński. *Zapiski*

Tow. Nauk. Tor. R. 3: 1914—1916 s. 18; Panske P. Personalien der Mitglieder des Culmer Domkapitels seit der Verlegung des Bischofsitzes nach Pelplin. Zeitschr. f. d. Geschichte u. Altertumskunde Ermlands, R. 25: 1933 s. 197, 214—5. Catalogus seminaristarum; Catalogus domorum, rkpsy w Arch. Księży Misjonarzy w Krakowie na Strad.

Ks. Alfons Schletz